

Zalai György

A FEJLŐDÉS ÚTJÁN II.

Az ártézi kút

Békés Vármegye Törvényhatósági Bizottsága 1891. évi egészségügyi helyzetét értékelve megállapította, hogy az 1873. év kivételével nem volt év, amely a pusztító betegségek oly különös és belteljes alakjaival léptek volna fel, mint 1891-ben. E egymást követő különféle járványok következtében háromszor annyian haltak meg, mint más években. Határozatot hozott a bizottság többek között a települések egészséges ivóvízzel való ellátásának javítására. Felhívással fordult a városok és községek képviselőtestületeihez, vegyék napirendre ártézi kút létesítését /1/.

Csorvás község képviselőtestülete 1892. január 9.-i ülésén tárgyalta e felhívást. "A község egészségügyi viszonyait tekintve egy ártézi kút létesítését üdvös dolognak tartja, azonban a község belterületi lakosságának szegénysége és a község anyagi viszonyai egy ártézi kút felállítását meg nem engedik. A község a jelzett irányban semmi intézkedést nem tehet. A külterület lakossága nem vonható be a kút létesítésének költségeibe, mert a község határa meglehetősen jó vízzel rendelkezik, az ártézi kút vizét pedig a távolságnál fogva amúgy sem használhatja."

A község belterületén lakók ivóvíz ellátásának javítására utasította a testület az előjáróságot, "a különben jó vizű piactéri kút mélyítésére, esetleg egy új kútnak a létesítésére tegyen a folyó évben intézkedéseket." /2/

A járási főszolgabírók jelentéséből kiténik, hogy az ártézi kút létesítésére kiadott felhívásnak nem volt fogantója. Az egész megyében csak Orosháza község képviselőtestülete jelentette, hogy ártézi kutat létesít. Gyomán erre a célra 2000 Ft alapítványt tettek. Mindenütt szükségét látták az ártézi kútnak, azonban a megvalósítását csak később látták lehetségesnek, ha majd "lesz rá pénze a községnek". Ezen túl az is oka lehetett a nemleges válasznak, hogy az ártézi kút jelentősége nem volt még általánosan közismert. Magyarországon 1867-ben fúrták az első ártézi kutat a Margit szigeten, majd 1878-ban a budapesti Városligetben. Valószínű, ez utáni két évtized kevés idő volt ahhoz, hogy ismertté és igényné váljon a községekben is.

A felhívás kudarca arra készítette a megyei törvényhatóságot, hogy az ártézi kút létesítésnek "fakultatív" jellegét hivatalos igényre változtassa. 1892-ben kiadott újabb határozatát a vármegye alispánja már rendeletként adta tovább a járási főszolgabírónak, akik szintén rendeletként adták ki végrehajtásra a községi előjáróságokhoz, "az ártézi kutak létesítése tárgyában." /3/

Csorvás község képviselőtestülete már e három felső szervtől kapott "rendelet" tárgyalására gyűlt össze 1892. augusztus 2-án. Pontosabban fogalmazva és részletesebben indokolva megismételte a közgyűlés az előző évben hozott határozatát azzal a különbséggel, hogy elfogadja ugyan a kút létesítésének kötelezettségét, azonban azt a község fejlődésével későbbi időre halasztja. /4/ Indokolásában előadja, hogy "Csorvás község területi fekvése, népessége és anyagi viszonyai ez idő szerint nem engedik meg, hogy a községben egy ártézi kút létesítsék." Megismételte a külterületről előbb mondottakat is: jó vize van a külterületnek, nincs szüksége ártézi kútra." Bővebben indokolja a belterületről mondottakat: "A község belterületén 320 beltelkes ház van, nagyobb rész jó vizű kúttal vannak ellátva. Akiknek használatára létesítenénk a kútat, azok a felmerült költséget viselni anyagi és népességi viszonyaiknál fogva teljesen képtelenek."

1893-ban a járási főszolgabíró újabb rendeletben utasítja az előjáróságot "Csorváson egy ártézi kút létesítése tárgyában: tegye meg a szükséges intézkedéseket." /5/ A képviselőtestület ismét napirendre tűzte az ártézi kút létesítését. Utasította az előjáróságot, hogy "az uradalmi megadóztatási viszony végleges rendezésének idején tegyen majd javaslatot az ártézi kút mikénti felállításának tárgyában" hivatkozik arra, hogy a határbeli birtokosokkal folytatott per befejezéséig nincs más lehetőség, mert "A községi terheknek bármely irányba emelése a lakosság szegényebb, amúgy is megterhelt részét sújtaná." Ugyanis csak az adó emelésével tudnának pénzhez jutni.

A per elhúzódott. A főszolgabíró is tudta, hogy hiába erőlteti a kút létesítését, ez csak akkor kerül sorra, ha a község megnyeri a pert és képes lesz a kútépítés költségeit fedezni. Valószínű ezért nem kapott újabb utasítást ártézi kút létesítésére Csorvás község előjárósága.

Végül 1898-ban lehetőség nyílt az ártézi kút létesítésére. Az urasággal folytatott per megegyezéssel ért véget. A földbirtokosok vállalták, hogy minden évben meghatározott összeget fizetnek be közköltségek viselése céljára a községi költségvetésbe. 1897-ben ez 472 Ft volt. Ezen kívül a képviselőtestület 20.000 Ft jelzálogkölcsönt vett fel, amelyen földet vásárolt, ennek haszonbéréből fizetni tudta a kölcsön esedékes törlesztését és kamatát, ezenfelül 1897-ben 1266 Ft tiszta jövedelemhez jutott.

A képviselőtestület 1898. januári ülésén megbízta az előjáróságot, hogy "végezzen előmunkálatokat az ártézi kút készítése iránt". Az építés feltételezhető költségeiről és annak mikénti fedezetéről tegyen előterjesztést. A következő testületi ülésen az előjáróság beszámolt arról, hogy Bányász Mór Törökszentmiklósi kútúrő mester, aki Kondoroson fúrja az ártézi kutat, hajlandó a csorvási kút fúrására is. A Kondoros községgel kötött szerződés feltételei szerint a kút létesítés költségeire vonatkozóan javasolta az előjáróságot, vegyen fel a község hosszulejártatú, 50 éves visszafizetésre kölcsönt. A képviselőtestület egyhangúlag elhatározta, "hogy Csorvás

községben egy ártézi kútát fúrat, ezzel Bányász Mór fűró mestert bizza meg”. Kiküldi Zalai Antal községi bírót, Gremesperger József községi első jegyzőt, Prág Bonifác, Asztalos Sándor és Weichner Bertalan községi képviselőket azzal a megbízással, hogy a szerződés megkötésénél a Kondoros községgel már megkötött szerződés feltételei legyenek elsősorban irányadók, s amennyiben lehetséges a fizetendő összeg legyen kevesebb. A megkötött szerződést terjessze az előjáróság a legközelebb tartandó közgyűlés elé. Egyhangúlag elfogadta a közgyűlés a költségek fedezésére tett javaslatot is.

Megbízta az előjáróságot, hogy valamelyik pénzügyintézet felkérje a szükséges kölcsön módozatait és részletes javaslatot terjesszen a közgyűlés elé. /7/

A kiküldött bizottság nem tartotta elfogadhatónak a Bányász Mór által tett ajánlatot, ezért más, megbízhatóbb kútúrót kerestek. Hódmezővásárhelyen három ott lakó mestertől kértek ajánlatot. Ezeket mérlegelve sorrendet állítottak. Legelőnyösebbnek Orbán Sándor ajánlatát látták, második helyen Sós Károly kútúró mesterét. mindkét ajánlatot előterjesztették az április 14-én tartott képviselőtestületi ülésre. A testület egyhangúlag Orbán Sándor ajánlatát fogadta el. A kiküldött bizottságot kiegészítették Gremesperger Ferenc községi orvossal Prág Lajos földbirtokossal és Frey János evangélikus lelkésszel, a képviselőtestület tagjaival. Felhatalmazták a bizottságot, hogy megkössék a szerződést azonnal Orbán Sándor kútúró mesterrel és a következő testületi ülésen “jóváhagyás végett bemutassák.” Ez alkalommal határozott a testület, hogy az ártézi kút fúrásával kapcsolatos költségekről készítsen előterjesztést: “úgy mint: fűróbódé készítése, az ártézi kút felépítménye, a felesleges víz fedett csatornán való elvezetése, és egy nyári fürdőhely létesítése.” /8/

A bizottság a megbízást teljesítette. A megkötött szerződést, mint az ártézi kút létesítésének dokumentumát bemutatta, a testület egyhangúlag elfogadta. Hogy ismert legyen az a “millenniumi emlékkutat” létesítők előtt, mellékletként megtekinthetik.

A kiküldött bizottság elkészítette a kút fúrásával kapcsolatos egyéb költségek számbavételét is, és a május 31-én tartott közgyűlés elé terjesztette. 6000 Ft községi kölcsön felvételét látták szükségesnek. “A Magyar Jelzálog és Hitelbank igazgatósága” által egy 6000 Ft felvételéről kiállított kötelezvény a kölcsön időtartamát 50 évben jelölte meg. Az évi kamat és törlesztés együtt minden névértékű 100 Ft után 5,35 %-ot tett ki. A kölcsön biztosítására a község tulajdonában lévő földingatlan és annak jövedelmét kötötték le, azonkívül szükség esetén vállalta a község pótladó kivetését. A kölcsön felvételéről név szerinti szavazást tartottak. A felvétel ellen egy képviselő szavazott. /9/

A kút fúrása a szerződésben vállalt időben megkezdődött. 315 méter mélységben percnként 20 liter vízmennyiséget talált. Ez nem felelt meg a szerződésben vállalt vízhozamnak. A vállalkozó bejelentette, hogy az alkalmazott csősorozattal nem lehet tovább fúrni, fel kell szedni a csöveket és új csősorozattal meg kell ismételni a fúrást. Kiderült, hogy nem a szerződésben megjelölt méretű csővel fűrt. 600 Ft előleget kért, hogy a megadott méretű csővel új fúrást készítsen. A képviselőtestület a 600 Ft előleget megadta.

A második fúrás sikerült. Az ellenőrzésre kiküldött bizottság 1898 november 30-án felvett jegyzőkönyve “konstatálja, hogy a kút 387 méter mélységre a szerződés szerinti csövekkel fúratott, és hogy abból percnként 80 liter víz folyik.” /10/

A kútúrás előkészítésével párhuzamosan folyt a felesleges víz elvezetésének előkészítése is. A víz befogadására a község szélén lévő homokbányának a kitermelt területe, az úgynevezett “homokos gödör” lett kijelölve. A víz odavezetését részben fedett, részben nyílt /árok/ csatornával tervezték megvalósítani. A tervet jóváhagyásra már 1898 júliusban felterjesztették az alispánhoz, aki elküldte Aradra a kerületi Kultúrmérnöki Hivatalhoz szakértői véleményezésre és engedélyezésre. A hivatal “szakértői észrevételek” cím alatt “aggályos körülményként észrevételezte, hogy képes lesz-e a homokgödör befogadni az érkező vizet és el tud -e az összegyűlt víz szivárogni.” A hivatal “főmérnöke határozatában” a kérelmezett vízműveket és ezekhez tartozó víz használatát engedélyezte” /11/ A határozatot a vármegye alispánja továbbította az Orosházi járás főszolgabírójának hivatalos meghirdetésre, az pedig továbbította Csorvás községnek.

Közben kiderült, hogy a vízvezetés tervezett és engedélyezett módja nem megfelelő, ugyanis az őszi esőzés beálltával nyilvánvalóvá vált, hogy a nyílt csatorna a befolyó esővíz hordalékával bedugul. Ugyanakkor nyílt csatorna akadályozza a közlekedést is és veszélyezteti annak biztonságát. A képviselőtestület úgy határozott, hogy a felesleges vizet mindenütt, végig fedett csatornán kell a homokos gödörbe elvezetni. Az alispáni engedélyezés megérkezése után azonnal kérték annak módosítását. /12/

A képviselőtestület 1899. júniusi ülésén megállapította, hogy szükségessé vált a kút felépítményének az elkészítése. A “felépítmény” a feljövő víz befogadására és felhasználására alkalmas létesítményt jelentett. A testület vasból akarta elkészíteni oly formán, “hogy a kút mellett még egy szivattyúval ellátott medence készíttessék, miből a kocsira alkalmazott edények könnyen megtölthetők legyenek”. Utasította az előjáróságot, hogy kérjen egy pár gyártól ajánlatot, és a legolcsóbb ajánlattevővel hajtsa végre a felépítmény építését, de csak

akkor, ha a víz második vegyelemzése emberi fogyasztásra használhatónak minősíti.

Ugyanis a "Technológiai Iparmúzeum Igazgatósága" által kiadott igazolványában a Csorváson fűrt ártézi kút vizét ivásra teljesen alkalmatlannak találta. A képviselőtestület nem fogadta el ezt a minősítést és felkérte dr. Lengyel Béla egyetemi tanárt a víz vegyelemzésére. Ez megtörtént. Az adott, mostmár egyetemi szakvélemény egészséges ivóvízként minősítette a feljövő ártézi vizet és külön kiemelte, hogy a vízzel kiömlő gáz értékesíthető, világításra is használható, ill. hőforrásként is. A testület utasította az előljárást, kérjen szakértőktől részletes javaslatot világítási célra alkalmas berendezés készítésére és költségére.

A felépítmény terve azonban változott. Az eredeti terv nehezen kivitelezhetőnek, bonyolultnak és nem egy tér közepére illőnek találtatott. Cementből készült vízgyűjtő medence építését határozták el, amelybe 4 bronzból készült kifolyón érkezik a víz és túlfolyó vezet az elvezető csatornába. Egy ilyen felépítmény felépítésére "Barta és Brachfeld" budapesti vállalkozó cég ajánlatát fogadta el a képviselőtestület: "A piactér közepén felállítandó ártézi kút felépítményének". /13/

A "nyári fürdőhely" igen egyszerű módon jött létre. A felesleges vizet szállító fedett csatorna kifolyója a homokos gödör felső szintjén az út mellől kivezető csövön ömlött a gödörbe, ahová lefolyt, tiszta homok fogadta, és a gödörnek azt a falát, ahol a cső kinyúlt, felfalazták a gödørszint fölé, így a falbeomlása nélkül olyan "fürdőhely" jött létre, ahol mintegy bővizű tusolóból állandóan melegvíz ömlött a mélybe. Aki fürödni akart, az aláállt, vagy aláült a víznek, és mosakodott. Lejárónak lépcsőt építettek. A lefolyó víz akadálytalanul folyt tovább a gödör fenekén. 15-20 méter távolságra tiszta homokon állandóan tiszta, megújuló víz volt 30-40 cm mélységben. Itt lehetett lubickolni a fürdőzőknek. Egész nyáron népes volt ez a fürdőhely, jöttek a faluból az asszonyok a gyerekekkel, csak arra vigyáztak, hogy messzebb a vízben el ne menjenek. E sorok írója is gyakran résztvevője volt a fürdőhely használóinak.

Ez év június 28-án lesz 100 éve, hogy 1900-ban, június 28-án tartott rendkívüli képviselőtestületi közgyűlés alkalmával jelentette az előljárást, hogy az ártézi kút felépítményének és a felesleges víz elvezetésének befejező munkálatai véget értek. Az ártézi kút elkészült. Az engedélyezett okiratok felülvizsgálatot nyertek. Az ártézi kút létesítésével kapcsolatos költségek összege a kútfűrásnál 5541 Ft 21 krajcár, a Barta és Brachfeld cégnek a bizottság által érvényesített számlája összesen 3523 korona 28 fillér." /14/

"A tér közepén volt az ártézi kút, amely az egész községet ellátta az életet adó vízzel". S amelynek helyére és emlékére "Millenniumi emlékkutat" állít Csorvás község "utód" képviselő-testülete.

Csorvás, 2000. június 10.

Zalai György

FORRÁS

1. Békés Megyei Levéltár /BML/ IV. B.402. 1356/1891
2. Ugyanott 307. Közgyűlési jegyzőkönyv /KGY. JKV. 9./
3. Békés megye Törvényhatósági Bizottsága 4/B 402. 254/892, 407-7681/82, 417-3508/892.
4. 307. kgy.jkv. 58/892
5. 417. a. 5495/893
6. 307 kgy.jkv. 72/9893
7. U.o. kgy.jkv 19/1898
8. U.o. kgy.jkv 26/1898
9. U.o. kgy.jkv 47/1898
10. U.o. kgy.jkv 87/1898
11. Kulturmérnöki Hivatal. Arad. 973/1898
12. 307. kgy.jkv. 45/4899
13. 307. kgy.jkv 12/1900
14. 307. kgy.jkv 44/1900

MELLÉKLETEK:

1. sz. melléklet "Vállalati szerződés"
2. sz. melléklet "Engedély okirat"

Vállalati szerződés. - Hely egyezséről Magyarországi község nevében alovított községi előjáróság, és a képviselőtestület kiküldött bizottság, másrészt Orbán Sándor hűvösi helyi lakos a következő kint fizetési vállalkozó között mai napon a község képviselő testületének 26/898 Számi határozata és megbeszása alapján, követelményekről megköveteltül.

1° Orbán Sándor hűvösi helyi lakos kötelezi magát, hogy lakóhelyi községében a hűvösi helyi lakos egy valódi árúként kint fizet, követelményekkel: a) a kint fizetéshez 80 ar-as nyolcvan mm belső átmérőű és 4 mm falvastagságú, egy méter hosszú, belől sűrű felülettel bíró kint és belül homogén állapotú anyagot köteles vállalkozó, saját költségén beszeresni, használni, valamint a fizetéshez szükséges minden készületet saját költségén beszeresni. - b) a község, mint munkaadó, a fűtő anyagok szükséges mennyiségét költségvetésében előirányozza és a költségeit teljesíti. - Kötelez a község a fizetéshez szükséges mennyiséget előirányozni oly formán, hogy a fizetés helyi községében lévő községi vállalkozónak oly. költségvetésű, hogy az a vállalkozó saját kint fizetési munkájának alkalmasságával a fizetéshez szükséges gépekkel a szükséges munkát kint fizetési munkát, akkor is, ha ezek munkát a község munkájához nem költségtartva, köteles a község fizetés helyi a szükséges munkát kint fizetési munkát. Az árú kint fizetési munkát a község kint fizetési munkát, valamint a kint fizetési munkát is kint fizetési munkát. - a fizetéshez szükséges eszközök anyagát a községnek kint fizetési munkát a fizetés helyi kint fizetési munkát és a munkát kint fizetési munkát kint fizetési munkát kint fizetési munkát a községnek kint fizetési munkát.

2° Vállalkozó Orbán Sándor kötelezi magát, hogy kint fizetési munkát a fizetéshez 1° pontban kint fizetési munkát 300 méter mélységig folytatja, mely munkát kint fizetési munkát 3000 Ft, azaz hatvan ezer forint díjra -

